

דעות

מעוניינים בישראל שוחרת שלום ודמוקרטיה? החינוך הוא יעד מיידי למאבק

לעקוב

שאול אריאלי ואביטל ספיבק

20:00 • 24 ביולי 2025

מתקפת 7 באוקטובר לא היתה רק טראומה קשה, אלא גם רגע של גילוי עמוק. היא שמה קץ לאשליה שישראל יכולה להמשיך לנהל את הסכסוך בלי לנסות לפתור אותו. המתקפה הבהירה, שהמשך ההתכחשות לקיומו של הסכסוך ולצורך בפתרון מדיני אינו אופציה, וחייבים לבחור בין שתי דרכים: האחת היא תוכנית "ההכרעה" שמובילים כוחות הימין המשיחי, הכוללת את ההפיכה המשטרית ואת סיפוח הגדה המערבית לצורך מימוש החזון של עליונות יהודית מהים עד הירדן. השנייה היא הדרך המדינית, המבוססת על פשרה, הכרה הדדית והפרדות לשתי מדינות.

נראה שהחברה הישראלית נרתעת כיום מהאפשרות השנייה ונוטה לראשונה. הציבור נמשך לדפוסים המוכרים: הסתגרות, שליטה בכוח, הכחשה. אך המציאות ברורה: רק התפכחות מהאשליה שניתן לפתור את הסכסוך באמצעים צבאיים בלבד תאפשר עתיד בטוח, צודק ויציב לישראלים ולפלסטינים. כדי שהתפכחות כזו תתרחש, יש צורך להיפרד ממיתוסים ולחשוף את המנגנונים שמעצבים את התודעה הציבורית הכוזבת בישראל.

אחד המנגנונים המרכזיים לעיצוב תודעת הסכסוך הוא מערכת החינוך — ממשד החינוך, דרך ספרי הלימוד ועד לכיתות. מערכת

החינוך, שאמורה לעודד מחשבה עצמאית ומבוססת עובדות, נהפכה בשנים האחרונות לכלי שרת בידי כוחות פוליטיים שמבקשים להנדס תודעה ציבורית לאומנית. התהליכים האלה בולטים במיוחד במקצועות ההיסטוריה, האזרחות והגיאוגרפיה, אך גם הפעילות הבלתי־פורמלית בבתי הספר — סיורים ותוכניות העשרה — משקפים מגמות לאומניות.

נתוני סקרים מלמדים, כי קבוצת הגיל שבה התמיכה בפשרה טריטוריאלית נמוכה ביותר היא זו של בני 18 עד 25 — הדור שצמח במערכת החינוך בעשור האחרון, שבו היא עברה תהליך פוליטיזציה גובר. כשהחינוך אינו מציג מורכבות, אינו חושף עובדות ולא מאפשר הבנה של נרטיבים מנוגדים — נוצרת תודעה כוזבת לגבי הסכסוך הישראלי־פלסטיני. כך מתקבעת העמדה שלפלסטינים אין זכויות לאומיות, שאין מקום לתהליך מדיני, ואין טעם לדבר על שלום.

ניתן לראות זאת בספר האזרחות "להיות אזרחים בישראל במדינה יהודית ודמוקרטית", שיצא ב-2016, ושימש מעין מניפסט פוליטי מוסווה. רבות נכתב על כך שהספר הוא כלי להשתלטות פוליטית של כוחות אנטי־ליברליים על החינוך הממלכתי. הספר מטפח תפישה שלפיה דמוקרטיה היא בעיקרה שלטון הרוב, תוך צמצום המשקל של זכויות האדם ושל הגבלת כוח השלטון ועריצות הרוב. בכך הוא מעניק בסיס רעיוני להפיכה המשטרית. פחות נכתב על הנדסת התודעה שעיוורת לסכסוך ולצורך הדחוף בפשרה מדינית.

דוגמה בולטת לדבר יש בפרק על המעמד של מיעוטים בדמוקרטיה. תחת הכותרת "הגירה ערבית לישראל" מובא ציטוט חלקי מדברי ההיסטוריון פרופ' גד גילבר, המציין שהיתה הגירה ערבית הן לפני העלייה היהודית הראשונה ב-1882 והן במחצית הראשונה של המאה ה-20, אך קיימת מחלוקת לגבי היקפה. אלא שבמקור, גילבר כתב בהמשך שגם לפי הערכות מרחיבות, להגירה מבחוץ נודע משקל מועט בהתפתחות גודל האוכלוסייה הערבית בארץ ישראל במאה השנים שקדמו לסיום המנדט.

הספר מתעלם מכך שרוב החוקרים מסכימים כי רק 15%-20% מהגידול באוכלוסייה הערבית בארץ בתקופת המנדט — מ-673 אלף ב-1922 ל-1.3 מיליון ערב הקמת מדינת ישראל — היו תוצאה של הגירה. רוב הגידול נבע מריבוי טבעי (מהגבוהים בעולם), ומעלייה דרמטית בתוחלת החיים. ההשמטה מכוונת. היא מבקשת לערער על היותם של הפלסטינים מיעוט ילידי, ובכך להחליש את טענותיהם לזיקה היסטורית לארץ. מטרתה לחזק את הרעיון של זכות יהודית בלעדית — רעיון שמשרת את המתנגדים לפשרה טריטוריאלית.

עוד דוגמה לעיוות היא המפה שמופיעה בספר, תחת הכותרת: "בריטניה והבית הלאומי היהודי: ההתחייבות ושינויי הגבול, 1917-1923". מהמפה משתמעת הטענה, כי עבר הירדן המזרחי היה אמור להיות חלק מהבית הלאומי היהודי, אך הופרד ממנו על ידי הבריטים בניגוד להתחייבות הבינלאומית בוועידת סן רמו. האמת ההיסטורית שונה: בספר הלבן הראשון של בריטניה (1922) נכתב, כי "ממשלת הוד מלכותו רוצה להפנות תשומת לב לעובדה שנוסח ההצהרה הבינלאומית (בלפור) אינו מתכוון שפלשתינה בכללה תהפוך להיות בית לאומי יהודי, אלא שבית לאומי כזה יוקם בפלשתינה".

קבוצת הגיל שבה התמיכה בפשרה טריטוריאלית נמוכה ביותר היא זו של בני 18 עד 25 — הדור שצמח במערכת החינוך בעשור האחרון

התנועה הציונית מעולם לא ביקשה את עבר הירדן המזרחי כולו, אלא רק 20% ממנו. כמו כן, הוצאת עבר הירדן המזרחי מתחולת הצהרת בלפור מופיעה במפורש בסעיף 25 של כתב המנדט, ובריטניה התנתה מראש את אישור המנדט בהסכמת התנועה הציונית — שאכן נתנה הסכמתה (על כל אגפיה, מוויצמן ועד ז'בוטינסקי). ולבסוף, התייחסו הסופי של המדינה היהודית "בחלק מפלשתינה", בכפוף להצהרת בלפור וכתב המנדט, נקבע בהחלטת החלוקה (181), ולכן נקבע בהכרזת העצמאות שמדינת ישראל הוקמה "על

יסוד החלטת עצרת האו"ם. הצגת העניין כאילו מדובר בגזל אינה אמת אלא תעמולה.

וכדי לחדד את המסר של "גזל", רמת הגולן מתוארת במפה כ"שטח שנמסר למנדט הצרפתי על סוריה ב-1923", בלי לציין שבתמורה הצרפתים העבירו לפלשתינה-א"י מחצית מהכנרת, שהיתה בתחום סוריה. כך נוצרת תודעה של קיפוח, שנועדה להצדיק כיום התנגדות לכל פשרה טריטוריאלית.

תלמידי תיכונים ביום לימודים על שלום באתר נהריים, 2024. מי שגדל על כך שהכיבוש חוקי ושהצד השני אינו יליד הארץ יתקשה מאוד לתמוך בהסכם מדיני בעתיד צילום: גיל אליהו

חמורה לא פחות היא הטענה בספר, כי "גבולותיהן של מדינות נקבעים בדרכים שונות, ובהן הסכמים מדיניים, כיבוש צבאי והיפרדות של מדינות". הדגש הוא על "נקבעים" בזמן הווה. ניסוח זה מבקש להכניס בדלת האחורית לגיטימציה לכיבוש. אלא שהמשפט הבינלאומי, מאז אמנת חבר הלאומים ב-1919, אוסר על "רכישת" שטחים בכוח — ועיקרון זה אושרר שוב במגילת האומות המאוחדות. גם אם כיבוש מתרחש במלחמת מגן, זה לא מקנה למדינה הכובשת זכות לספח אליה את השטח.

כך מספק ספר הלימוד "אישור פדגוגי" לרעיון של סיפוח הגדה המערבית. ההשפעה המצטברת שיש למסרים אלה על תלמידים היא

קריטית: מי שגדל על כך שהכיבוש חוקי, שהצד השני אינו יליד הארץ ושהעולם עשה לנו עוול היסטורי — יתקשה מאוד לתמוך בהסכם מדיני בעתיד.

דוגמה אחרת היא המפה הפותחת את הפרק על השסע הלאומי בין יהודים לערבים במדינת ישראל, שכותרתה: "פריסת היישובים הערביים במדינת ישראל". מהכותרת מתקבל הרושם, שהמפה והפרק מתמקדים בערבים אזרחי מדינת ישראל, ולא בפלסטינים שבשטחים הכבושים. לשם כך נדרשת הבחנה בין יישובים משני צדי הקו הירוק,

אבל משום מה שמונה הערים הפלסטיניות הגדולות בגדה סומנו באותו סימול שמסמן ערים ערביות בתוך מדינת ישראל. כמו כן, אריאל ומעלה אדומים, שממזרח לקו הירוק, סומנו באותו סימול שבו סומנו ערים יהודיות ממערב לקו הירוק. התוצאה: מחיקה של הקו הירוק, טשטוש מוחלט של ההבדל בין ישראל לשטחים הכבושים והצגת החזון של "כולה שלי" כמציאות מובנת מאליה. כך מטפחים דור שחי תחת קונספציה שישראל משתרעת באופן טבעי על פני כל השטח בין הים לירדן — תוך התכחשות לחוק הבינלאומי, למחלוקת הציבורית, ולאפשרות של פשרה.

אם לא די בכך, בספר נעלם לחלוטין הפרק שעסק בשסע האידיאולוגי בין מחנה השמאל למחנה הימין ביחס לגבולות המדינה ולעתיד הסכסוך. בספר האזרחות הקודם הופיע פרק שבו הוצגו עמדות שונות באשר לסוגיית השטחים, נבחנו ההשלכות של כל חזון והוזכרו גם הסכמי השלום עם מצרים וירדן. אפילו השינוי בעמדת אש"ף ב-1988, כשקיבל את החלטות 242 ו-338, הכיר בזכות קיומה של ישראל והסכים למדינה פלסטינית על 22% מהשטח, נעלם כליל מהגרסה החדשה.

העלמת הנושא החשוב והרגיש ביותר בחברה הישראלית מספר הלימוד המרכזי באזרחות, המקצוע העיקרי בתוכנית הלימודים לטיפול

הבנה של הסכסוך, היא עיוות מוסרי, פדגוגי ואזרחי. במקום לעודד בחירה מושכלת של התלמידים, הספר מטפח בהם עיוורון.

כפי שכתב מרדכי (מורל"ה) בר־און בספרו "[גבולות עשנים](#)" (הוצאת יד יצחק בן צבי): "תיקון הגרסאות של ההיסטוריוגרפיה המגויסת לא זו בלבד שהוא אפשרי אלא הוא גם נחוץ, מאחר שבתחום החינוכי הוא גם מאפשר לדור החדש להבין נכון יותר את מהות הסכסוך של מדינת ישראל עם הערבים".

מקצוע האזרחות הוא רק סימפטום. תהליכים דומים מתקיימים גם בשאר המקצועות ובתוכניות רבות נוספות של משרד החינוך. מי שמעוניין בישראל שוחרת שלום ודמוקרטיה חייב לראות בחינוך יעד מיידי למאבק ציבורי.

באחרונה קמה "[קואליציית החינוך לשלום](#)" – יוזמה של הורים, מורים, אנשי חינוך וארגונים שמבקשים להשיב את שיח השלום למערכת. בעקבות פסיקת בג"ץ בעתירה של "התנועה לחופש המידע" ו"ישראל חופשית", משרד החינוך מחויב כעת לפרסם את מאגר גפ"ן – רשימת התוכניות שמופעלות בבתי הספר, כולל אלו שמקדמות הדתה, חזרה בתשובה או חינוך לאומני, וממומנות מתקציב ציבורי של יותר מ-2.5 מיליארד שקל בשנה.

המאבק על חינוך הדור הבא מתחיל [במאבק על מה שמלמדים אותו](#). אם ברצוננו להבטיח עתיד אחר – בטוח, צודק ודמוקרטי יותר – עלינו לומר בקול ברור: די לכיבוש החינוך.

ד"ר אריאלי הוא ראש קבוצת המחקר "תמרור", ומחבר הספר "ככה בדיוק קרה?" (עליית הגג). ספיבק היא מרצה ומורה לשעבר בתחומי האזרחות והחינוך לשלום, ושותפה ב"קואליציית החינוך לשלום"

לחצו לקבלת עדכונים בנושא:

+ משרד החינוך

הצג עוד

מערכת | הנהלה | מדיניות פרטיות | תנאי שימוש | צרו קשר |
רכשו מינוי | ביטול מינוי דיגיטלי | שאלות ותשובות | פרסמו אצלנו

חדשות, ידיעות מהארץ והעולם - הידיעות והחדשות בעיתון הארץ. סקופים, מאמרים, פרשנויות ותחקירי עומק באתר האיכותי בישראל

© כל הזכויות שמורות להוצאת עיתון הארץ בע"מ